

Джумабаев К., Джумабаев А.К., Жамалов Ш.А.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА БАЖЫ КОНТРОЛУНУН
УЮШТУРУУ-ЭКОНОМИКАЛЫК МЕХАНИЗМИН
ӨРКҮНДӨТҮҮНҮН НЕГИЗГИ БАГЫТТАРЫ**

Джумабаев К., Джумабаев А.К., Жамалов Ш.А.

**ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ
ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА
ТАМОЖЕННОГО КОНТРОЛЯ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ**

K. Dzhumabaev, A. Dzhumabaev, Sh. Zhamalov

**MAIN DIRECTIONS FOR IMPROVING THE ORGANIZATIONAL
AND ECONOMIC MECHANISM OF CUSTOMS CONTROL
IN THE KYRGYZ REPUBLIC**

УДК: 339.92(575.2)(043.3)

Бул илимий макалада ааламдашуу шаттарында дүйнөлүк рынокко чыгуу үчүн тышкы экономикалык байланышты жакшыртууда бажы контролунун уюштуруу-экономикалык механизмдин өркүндөтүү, анын ичинен бажы-тариф саясатын ишке ашыруу, экономиканын тармактарын модернизациялоо жана диверсификациялоо, ата мекендик өндүрүштүн атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жана натыйжалуулугун жогорулатуу жаатындагы негизги багыттар экени белгиленген. Ошондуктан экономика тармактарын инвестициялоо, кредиттөө, кадрларды окутуу, бажы тармагынын инфраструктурасын жаңылоо, жабдуу андан ары өсүшүн жана ички атаандаштык чөйрөнү өнүктүрүүнү камсыз кылуучу институционалдык мүнөздөгү факторлордун комплексинин уюштуруу-экономикалык механизмдин өркүндөтүү менен ишке ашырыла тургандыгы аныкталган. Авторлор тарабынан ички дүң продукциясынын өсүшүнө экономиканын тармактарна кредиттерди тартуу, импорттук продукцияларды алууну кескин төмөндөтүү жана бажы контролунун уюштуруу-экономикалык механизмдин өркүндөтүүнүн багыттарын жакшыртуунун негизинде экспорттук продукцияларды көбөйтүү математикалык моделдөө ыкмалары менен тастыктаган.

Негизги сөздөр: ички дүң продукция, рынок, мамлекеттик жөнгө салуу, бажы, тариф, инвестиция, кредит, экспорт, импорт, банк, салык.

В данной научной статье отмечается, что основными направлениями совершенствования внешнеэкономических связей с целью выхода на мировой рынок на этапах глобализации являются совершенствование организационно-экономического механизма таможенного контроля, включая осуществление таможенного и тарифная политика, модернизация и диверсификация отраслей экономики, повышение конкурентоспособности и эффективности отечественного производства. Таким образом, определено, что комплекс институциональных факторов, обеспечивающих дальнейший рост экономики, кредитование, подготовку кадров, обновление инфраструктуры таможенной отрасли, развитие внутренней конкурентной среды, будет реализовываться за счет совершенствования организационно-экономического механизма. Рост валового внутреннего продукта был подтвержден авторами с помощью методов математического моделирования, основанных на увеличении экспорта продукции на основе привлечения кредитов отраслей экономики, резкого сокращения ввоза импортной продукции и путем совершенствования организационно-экономического механизма таможенного контроля.

Ключевые слова: валовой внутренний продукт, рынок, государственное регулирование, таможня, тариф, инвестиции, кредит, экспорт, импорт, банк, налог.

This scientific article notes that the main directions for improving foreign economic relations in order to enter the world market at the stages of globalization are improving the organizational and economic mechanism of customs control, including the implementation of customs and tariff policies, modernization and diversification of economic sectors, increasing the competitiveness and efficiency of domestic production. Thus, it has been determined that a set of institutional factors ensuring further economic growth, lending, personnel training, updating the infrastructure of the customs industry, and developing the internal competitive environment will be implemented through improving the organizational and economic mechanism of customs control.

Key words: gross domestic product, market, government regulation, customs, tariff, investment, credit, export, import, bank, tax.

Бул багыттар бажы-тарифтик жөнгө салуу улуттук экономиканын ачыктыгынын жана аларды экономика тармактарын инвестициялоо, кредиттөө, кадрларды окутуу, бажы тармагынын инфраструктурасын жаңылоо, жабдуу жана ички атаандаштык чөйрөнү өнүктүрүүнү камсыз кылуучу институционалдык мүнөздөгү факторлордун комплексинин уюштуруу-экономикалык механизмдин өркүндөтүү менен ишке ашырылат.

Бул иштер негизинен мамлекеттик жөнгө салуу жолдору менен ишке ашат. Тышкы экономикалык байланышты мамлекеттик жөнгө салуу жолдорун негизинен эки топко бөлсө болот.

Биринчиси: Эркин соода. Эркин соода (эркин соода, либерализм) концепциясы боюнча дүйнөлүк экономика эркин сооданын натыйжасында, башкача айтканда, мамлекет кийлигишпеген шарттарда гана материалдык кызыкчылыктын жана ресурстарды эффективдүү бөлүштүрүүнүн максималдуу деңгээлине жетүү болуп саналат. Бирок эркин сооданын жактоочулары мамлекеттик кийлигишүүгө каршы болуу менен, ал мамлекеттин ар түрдүү тармактарынын артта

калышына шарт түзөт деп ырасташат.

Экинчи: Протекционизм. Тышкы экономикалык ишмердикти мамлекеттик жөнгө салуу протекционизм концепциясына ылайык, улуттук өндүрүүчүлөрдүн, ошондой эле активдүү соода балансынын сакталышына жана өнүгүшүнө өбөлгө түзөт [1]. Бирок тышкы экономикалык ишмердүүлүккө мамлекеттин кийлигишүүсү зарыл болгон белгилүү себептер бар.

Тышкы экономикалык ишти мамлекеттик жөнгө салуунун айрым принциптери бар, алар, эреже катары, улуттук мыйзамдарда чагылдырылат:

1) тышкы экономикалык иш мамлекеттин тышкы саясатынын курамдык бөлүгү болуп саналат;

2) экономикалык жөнгө салуу чараларына артыкчылык берилет;

3) тышкы экономикалык ишти жүзөгө ашырууну мамлекеттик жөнгө салуу жана контролдоо системасы бирдиктүү;

4) тышкы экономикалык иштин субъекттери укуктары жана милдеттери боюнча бирдей, алардын таламдары мамлекет тарабынан корголот;

5) мамлекеттин кийлигишүүсү негиздүү жана тышкы экономикалык иштин катышуучуларына жана бүтүндөй калкка зыянсыз болууга тийиш;

6) тышкы экономикалык иш улуттук коопсуздукту, мамлекеттин саясий, аскердик жана экономикалык таламдарын камсыз кылууга, ошондой эле массалык кыргын салуучу куралды соодалоого жол бербөө боюнча эл аралык милдеттенмелерди аткарууга жана башкаларга багытталууга тийиш;

7) мамлекеттин бажы аймагы бирдиктүү иштеши [2].

Тышкы экономикалык ишти мамлекеттик жөнгө салуу белгилүү бир ыкмаларды колдонуу аркылуу ишке ашырылат.

Методдордун биринчи тобуна эл аралык соода келишимдери кирет. Алар өлкөлөр ортосундагы экономикалык мамилелерди өнүктүрүүнүн жалпы концепциясын аныктайт, соода-сатык, саясий жана экономикалык өз ара аракеттенүү режимин түзөт, өз ара эсептешүү шарттарын, келишимдердин негиздүүлүгүн ж.б.

Тышкы экономикалык байланыштарды мамлекеттик жөнгө салуунун методдорунун экинчи тобуна тышкы сооданы тарифтик жөнгө салуу саналат, ал бажы тарифтерине негизделет, алар экономикалык жөнгө салуучу болуп саналат.

Методдордун үчүнчү тобуна тышкы сооданы жөнгө салуунун тарифтик эмес (административдик) чаралары кирет, алар өз кезегинде протекционисттик чараларга жана административдик формалдуулукка бөлүнөт.

Тышкы экономикалык байланыштарды мамлекеттик жөнгө салуу ыкмаларынын төртүнчү тобуна экспорттук өндүрүштү мамлекеттик стимулдаштыруунун жана экспорттук потенциалды өнүктүрүүнүн экономикалык ыкмалары саналат. Бул чаралар экспортко жөндөмдүү өндүрүштөрдү өнүктүрүүгө түрткү берүүгө багытталган.

Буга экспортторлорду мамлекет тарабынан тике каржылоо, илимий-изилдөө жана тажрыйба-конструктордук иштерди мамлекеттик каржылоо, мамлекет тарабынан жарым-жартылай субсидияланган жеке банктар аркылуу экспортторлорду кыйыр түрдө каржылоо, экспортторлор үчүн салыктарды азайтуу, экспорттоочуларды камсыздандыруу, экспорттоочуларга кредиттер, чет өлкөдөгү мамлекеттик өкүлчүлүктөргө жардам берүү ж.б.у.с. [3].

Улуттук экономиканын туруктуу өсүшүнө тышкы экономикалык байланыштар жана бажы контролунун уюштуруу-экономикалык механизмдин өркүндөтүүнүн негизги багыттары белгиленип, анда эл аралык соода келишимдери, тышкы сооданы жөнгө салуу тарифтери жана тариф эмес (административдик) жөнгө салуу, экспорттук өндүрүштү мамлекеттик стимулдаштыруунун экономикалык ыкмалары менен ишке ашырылат. Ошентип, бажы контролунун уюштуруу-экономикалык механизмдин өркүндөтүү улуттук экономиканын маанилүү компоненттеринин бири болуп саналат, анын түзүмүн, туруктуулугун жана динамикасын калыптандыруучу, тышкы соода, товарлардын импорту жана экспорту, инвестициялар жана тышкы кредиттер менен тыгыз байланышта жана башка мамлекеттер менен биргелешкен долбоорлорду ишке ашырууда чоң ролду ойнойт.

Изилдөө көрсөткөндөй улуттук экономиканын өсүшү көп факторлорго, өгөчө товарлардын экспорт, импорт айланыштарында бажы контролунун натыйжалуу иштешине байланышуу экени аныкталды. Алсак, изилдөө үчүн дүң продукциянын өсүшүнө тиешелүү болгон инвестиция, кредит, экспорт, импорт факторлорун таасирин белгилөө үчүн математикалык модель түзүлдү (табл. 1):

ИЗВЕСТИЯ ВУЗОВ КЫРГЫЗСТАНА, № 5, 2023

1-таблица

Кыргыз Республикасында ички дүн продукциясынын өсүшүнө инвестиция, кредит, экспорт жана импорт көрсөткүчтөрүнүн таасири [5]

Жыл	ИДП, млн. сом	Негизги капиталга тартылган инвестиция, млн. сом	Экономикага тартылган кредит, млн. сом	Экспорт, млн. сом	Импорт, млн. сом
	y	x1	x2	x3	x4
2012	310471,3	73222,1	57925,7	1927,6	5576,3
2013	355294,8	82874,5	75925,0	2006,8	5987,0
2014	397277,1	105821,8	105243,0	1879,9	5732,4
2015	430489,4	127321,8	112114,8	1482,9	4153,9
2016	476331,2	135469,9	107822,9	1573,2	4000,4
2017	530475,7	145226,9	122607,3	1764,3	4494,7
2018	569385,6	151467,9	146156,5	1836,8	5292
2019	590042,4	161790,8	170919,6	1965,5	4903,8
2020	639688,6	123279,6	119425,1	1973,2	3718,8
2021	782854,3	122843,3	209937,2	2752,2	5580,2
2022	971034,9	138333,0	300741,6	2186,6	9629,1

Болжолдоо ыкмасын колдонуу менен факторлордун болжолдуу маанилеринин алынышы орточо абсолюттук өсүштү пайдалануу мүмкүн:

Формула боюнча эсептелген орточо абсолюттук өсүш: $x_{n+k} = x_n + k \cdot \bar{U}$, анда \bar{U} – формула боюнча эсептелген орточо абсолюттук өсүш: $\bar{U} = \frac{x_n - x_1}{n-1}$; k – жетектөө мезгили; n – байкоолордун саны.

$\bar{U}_1 = \frac{138333 - 73222,1}{11-1} = 6511,09$, тогда	$\bar{U}_2 = \frac{300741,6 - 57925,7}{11-1} = 24281,59$
X _{1,12} = 138333 + 1 · 6511,09 = 144844,1 X _{1,13} = 138333 + 2 · 6511,09 = 151355,2 X _{1,14} = 138333 + 3 · 6511,09 = 157866,3 X _{1,15} = 138333 + 4 · 6511,09 = 164377,4 X _{1,16} = 138333 + 5 · 6511,09 = 170888,5 X _{1,17} = 138333 + 6 · 6511,09 = 177399,5 X _{1,18} = 138333 + 7 · 6511,09 = 183910,6 X _{1,19} = 138333 + 8 · 6511,09 = 190421,7 X _{1,20} = 138333 + 9 · 6511,09 = 196932,8	X _{2,12} = 300741,6 + 1 · 24281,59 = 325023,2 X _{2,13} = 300741,6 + 2 · 24281,59 = 349304,8 X _{2,14} = 300741,6 + 3 · 24281,59 = 373586,4 X _{2,15} = 300741,6 + 4 · 24281,59 = 397868 X _{2,16} = 300741,6 + 5 · 24281,59 = 422149,6 X _{2,17} = 300741,6 + 6 · 24281,59 = 446431,1 X _{2,18} = 300741,6 + 7 · 24281,59 = 470712,7 X _{2,19} = 300741,6 + 8 · 24281,59 = 494994,3 X _{2,20} = 300741,6 + 9 · 24281,59 = 519275,9
$\bar{U}_3 = \frac{2186,6 - 1927,6}{11-1} = 25,9$	$\bar{U}_4 = \frac{9629,1 - 5576,3}{11-1} = 405,28$
X _{3,12} = 2186,6 + 1 · 25,9 = 2212,5 X _{3,13} = 2186,6 + 2 · 25,9 = 2238,4 X _{3,14} = 2186,6 + 3 · 25,9 = 2264,3 X _{3,15} = 2186,6 + 4 · 25,9 = 2290,2 X _{3,16} = 2186,6 + 5 · 25,9 = 2316,1 X _{3,17} = 2186,6 + 6 · 25,9 = 2342 X _{3,18} = 2186,6 + 7 · 25,9 = 2367,9 X _{3,19} = 2186,6 + 8 · 25,9 = 2393,8 X _{3,20} = 2186,6 + 9 · 25,9 = 2419,7	X _{4,12} = 9629,1 + 1 · 405,28 = 10034,38 X _{4,13} = 9629,1 + 2 · 405,28 = 10439,66 X _{4,14} = 9629,1 + 3 · 405,28 = 10844,94 X _{4,15} = 9629,1 + 4 · 405,28 = 11250,22 X _{4,16} = 9629,1 + 5 · 405,28 = 11655,5 X _{4,17} = 9629,1 + 6 · 405,28 = 12060,78 X _{4,18} = 9629,1 + 7 · 405,28 = 12466,06 X _{4,19} = 9629,1 + 8 · 405,28 = 12871,34 X _{4,20} = 9629,1 + 9 · 405,28 = 13276,62

t = 12ден t = 20га чейинки убакыт чектеринде ИДПнын жүрүм-турумунун чекиттик болжолдорун эсептеп көрөлү. Бул үчүн факторлордун болжолдуу маанилерин регрессиялык теңдемеге алмаштырабыз.

$$Y = 381511,0499 - 1,2219 \cdot X_1 + 3,6238 \cdot X_2 + 21,0939 \cdot X_3 - 41,6892 \cdot X_4$$

$$Y_{\text{прог}}(12) = 381511,0499 - 1,2219 \cdot 144844,1 + 3,6238 \cdot 325023,2 + 21,0939 \cdot 2212,5 - 41,6892 \cdot 10034,38 = 1010690,07$$

$$Y_{\text{прог}}(13) = 381511,0499 - 1,2219 \cdot 151355,2 + 3,6238 \cdot 349304,8 + 21,0939 \cdot 2238,4 - 41,6892 \cdot 10439,66 = 1074376,33$$

$$Y_{\text{прог}}(14) = 381511,0499 - 1,2219 \cdot 157866,3 + 3,6238 \cdot 373586,4 + 21,0939 \cdot 2264,3 - 41,6892 \cdot 10844,94 = 1138062,59$$

$$Y_{\text{прог}}(15) = 381511,0499 - 1,2219 \cdot 164377,4 + 3,6238 \cdot 397868 + 21,0939 \cdot 2290,2 - 41,6892 \cdot 11250,22 = 1201748,85$$

$$Y_{\text{прог}}(16) = 381511,0499 - 1,2219 \cdot 170888,5 + 3,6238 \cdot 422149,6 + 21,0939 \cdot 2316,1 - 41,6892 \cdot 11655,5 = 1265435,1$$

$$Y_{\text{прог}}(17) = 381511,0499 - 1,2219 \cdot 177399,5 + 3,6238 \cdot 446431,1 + 21,0939 \cdot 2342 - 41,6892 \cdot 12060,78 = 1329121,36$$

ИЗВЕСТИЯ ВУЗОВ КЫРГЫЗСТАНА, № 5, 2023

$$Y_{\text{прог}}(18)=381511.0499-1.2219 \cdot 183910,6+3.6238 \cdot 470712,7+21.0939 \cdot 2367,9-41.6892 \cdot 12466,06=1392807,62$$

$$Y_{\text{прог}}(19)=381511.0499-1.2219 \cdot 190421,7+3.6238 \cdot 494994,3+21.0939 \cdot 2393,8-41.6892 \cdot 12871,34=1456493,88$$

$$Y_{\text{прог}}(20)=381511.0499-1.2219 \cdot 196932,8+3.6238 \cdot 519275,9+21.0939 \cdot 2419,7-41.6892 \cdot 13276,62=1520180,14$$

Интервалдык болжолду алуу $\hat{y} \pm U(l)$ үчүн регрессия сызыгынан (U) четтөө аркылуу ишеним интервалдарын эсептейбиз:

$$U(l) = S_y \cdot t_\alpha \cdot \sqrt{V_{\text{прогн.}}} = S_y \cdot t_\alpha \cdot \sqrt{X^T_{\text{прогн.}} \cdot (X^T \cdot X)^{-1} \cdot X_{\text{прогн.}}}$$

Биз Excel программасында орнотулган математикалык функцияларды колдонуп, матрицалар менен операцияларды аткара алабыз.

$X^T_{\text{прогн.,12}} \cdot (X^T \cdot X)^{-1} \cdot X_{\text{прогн.,12}} = 1,172$	$X^T_{\text{прогн.,17}} \cdot (X^T \cdot X)^{-1} \cdot X_{\text{прогн.,17}} = 2,676$
$X^T_{\text{прогн.,13}} \cdot (X^T \cdot X)^{-1} \cdot X_{\text{прогн.,13}} = 1,4115$	$X^T_{\text{прогн.,18}} \cdot (X^T \cdot X)^{-1} \cdot X_{\text{прогн.,18}} = 3,065$
$X^T_{\text{прогн.,14}} \cdot (X^T \cdot X)^{-1} \cdot X_{\text{прогн.,14}} = 1,6858$	$X^T_{\text{прогн.,19}} \cdot (X^T \cdot X)^{-1} \cdot X_{\text{прогн.,19}} = 3,4832$
$X^T_{\text{прогн.,15}} \cdot (X^T \cdot X)^{-1} \cdot X_{\text{прогн.,15}} = 1,9865$	$X^T_{\text{прогн.,20}} \cdot (X^T \cdot X)^{-1} \cdot X_{\text{прогн.,20}} = 3,93$
$X^T_{\text{прогн.,16}} \cdot (X^T \cdot X)^{-1} \cdot X_{\text{прогн.,16}} = 2,316$	

Иш жүзүндөгү эсептелген маанилердин орточо чарчы четтөөсү:

$$S = \sqrt{S^2} = \sqrt{3165094580.781} = 56259.173$$

$m = 11 - 4 - 1 = 6$ эркиндик даражасы үчүн Стьюденттин [4] t_α коэффициенти жана $\alpha = 0,05$ маанилик деңгээли – 2,44.

U(12)=56259.173*2.44*1.172 ^{1/2} =148644,4	U(17)=56259.173*2.44*2.676 ^{1/2} =224563,2
U(13)=56259.173*2.44*1.4115 ^{1/2} =163262,1	U(18)=56259.173*2.44*3.065 ^{1/2} =240325,5
U(14)=56259.173*2.44*1.6858 ^{1/2} =178234,4	U(19)=56259.173*2.44*3.4832 ^{1/2} =256198,7
U(15)=56259.173*2.44*1.9865 ^{1/2} =193479,2	U(20)=56259.173*2.44*3.93 ^{1/2} =272163,4
U(16)=56259.173*2.44*2.316 ^{1/2} =208936,8	
$Y_{\text{прог}}(12) \pm U(12) = 1010690,07 \pm 148644,4$	$Y_{\text{прог}}(17) \pm U(17) = 1329121,36 \pm 224563,2$
$Y_{\text{прог}}(13) \pm U(13) = 1074376,33 \pm 163262,1$	$Y_{\text{прог}}(18) \pm U(18) = 1392807,62 \pm 240325,5$
$Y_{\text{прог}}(14) \pm U(14) = 1138062,59 \pm 178234,4$	$Y_{\text{прог}}(19) \pm U(19) = 1456493,88 \pm 256198,7$
$Y_{\text{прог}}(15) \pm U(15) = 1201748,85 \pm 193479,2$	$Y_{\text{прог}}(20) \pm U(20) = 1520180,14 \pm 272163,4$
$Y_{\text{прог}}(16) \pm U(16) = 1265435,1 \pm 208936,8$	

Эсептөөнүн жыйынтыгын таблица түрүндө беребиз.

Жылдар	Чекиттүү болжол, млн. сом.	Жогорку чек, млн. сом.	Төмөнкү чек, млн. сом.
2023	1010690,1	1159335	862045,6
2024	1074376,3	1237638	911114,3
2025	1138062,6	1316297	959828,2
2026	1201748,9	1395228	1008270
2027	1265435,1	1474372	1056498
2028	1329121,4	1553685	1104558
2029	1392807,6	1633133	1152482
2030	1456493,9	1712693	1200295
2031	1520180,1	1792343	1248017

Жыйынтык						
<i>Регрессиялык статистика</i>						
Көптөгөн R	0,974707					
R-чарчы	0,950053					
Норминалдуу R-чарчы	0,916755					
Стандарттык ката	56259,17					
Байкоолор	11					
<i>Дисперсиондук талдоо</i>						
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Маанилүүлүгү F</i>	
Регрессия	4	3,61E+11	9,03E+10	28,53174	0,00048	
Калдык	6	1,9E+10	3,17E+09			
Бардыгы	10	3,8E+11				
	<i>Кoeffициенттер</i>	<i>Стандарттык ката</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-мааниси</i>	<i>95% төмөн</i>	<i>95% жогору</i>
Y-кесилиши	381511	336855	1,132568	0,300617	-442743	1205765
Өзгөрүлмө X 1	-1,22193	1,610302	-0,75882	0,4767	-5,1622	2,718334
Өзгөрүлмө X 2	3,623772	0,94488	3,835167	0,008607	1,311734	5,935811
Өзгөрүлмө X 3	21,09394	89,60934	0,235399	0,821728	-198,172	240,3601
Өзгөрүлмө X 4	-41,6892	26,28891	-1,58581	0,163877	-106,016	22,63746

Жуп корреляция коэффициенттеринин матрицасы R:

-	y	x ₁	x ₂	x ₃	x ₄
y	1	0.5408	0.9569	0.5822	0.5466
x ₁	0.5408	1	0.5435	-0.1064	-0.08711
x ₂	0.9569	0.5435	1	0.5384	0.6793
x ₃	0.5822	-0.1064	0.5384	1	0.4457
x ₄	0.5466	-0.08711	0.6793	0.4457	1

Орточо жакындоо катасы

$$A = \frac{\sum_{i=1}^n \left| \frac{\epsilon}{Y} \right|}{n} \cdot 100\% = \frac{0.659}{11} \cdot 100\% = 5.99\%$$

Курулган моделдин сапаты жакшы деп бааланат, анткени орточо жакындоо катасы 10% ашпайт.

Эсептөөлөрдүн натыйжасында бир нече регрессия теңдемеси алынды:

$$Y = 381511.0499 - 1.2219X_1 + 3.6238X_2 + 21.0939X_3 - 41.6892X_4. 0$$

Моделдик параметрлердин экономикалык интерпретациясы:

- негизги капиталга инвестицияны 1 млн сомго көбөйтүү. ИДПнын орточо 1,222 млн сомго төмөндөшүнө алып келет;

- экономикадагы кредиттердин 1 млн сомго көбөйүшү ИДПнын орточо 3,624 млн сомго өсүшүнө алып келет;

- экспорттун 1 млн. сомго көбөйүшү ИДПнын орточо 21,094 млн сомго өсүшүнө алып келет;

- импорттун 1 млн сомго көбөйүшү ИДПнын орточо 41,689 млн сомго төмөндөшүнө алып келет.

$\beta_2=1,265$ максималдуу коэффициентинин негизинде биз экономикадагы кредиттик фактор ИДПнын жыйынтыгына эң чоң таасирин тийгизет деген жыйынтыкка келебиз.

Жыйынтыктап айтканда ички дүң продукциянын түздөн-түз өсүшүнө экономиканын тамактарына кредиттерди тартуу, импорттук продукцияларды алууну кескин төмөндөтүү жана бажы контролунун уюштуруу-экономикалык механизмдин өркүндөтүүнүн багыттарын жашыртуунун негизинде экспорттук продукцияларды көбөйтүү болуп саналат. Бул максаттарга жетүү үчүн бажы-тариф саясатын жигердүү ишке ашыруу менен экономиканы модернизациялоо, адистештирүү жана диверсификациялоо, экономиканын тармактарын санариптештирүү ата мекендик өндүрүштүн атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн дүйнөлүк рыноктун деңгээлине, талаптарына жеткирүү жана алардын натыйжалуулугун жогорулатуу, ошону менен бирге тышкы экономикалык саясатты жакшыртуу багытында иштерди алып баруу негизги багыттардан болот.

Адабияттар:

1. Свободная торговля или протекционизм? Доводы за и против // <http://www.elitarium.ru/protekcionizm-svobodnaja-torgovlja-mery-politika-promyshlennost-zashhita-argument-razviti/>
2. Хутыз З.А., Хутыз Б.И. Принципы государственного регулирования внешнеторговой деятельности АПК региона // Новые технологии. – 2013. – №1.
3. Методы регулирования внешнеэкономической деятельности // https://studme.org/1280052811695/menedzhment/metody_regulirovaniya_vneshneekonomicheskoy_deyatelnosti.
4. https://ru.wikipedia.org/wiki/T-критерий_Стьюд.
5. Сайт Нацстаткома КР <https://www.stat.kg>